

parādījies arī tāds jēdziens kā “maigā vara”. Arī šīs vārdkopas konotācijas ir neierastas un netikamas latvieša ausij, kas radusi maigumu uztvert tautas dziesmu un latviskās daiļrades kontekstā. Acīmredzot dzīve prasa, lai turpmāk ‘maigumu’ izprastu skarbāk, nežēlīgāk, jo īpaši saistībā ar dažāda veida varu “divspēlēm”.

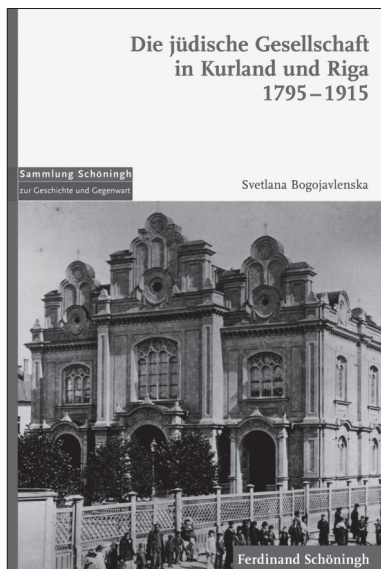
Jānis Vējš

Svetlana Bogojavlenska.
*Die jüdische Gesellschaft in
Kurland und Riga 1795–
1915.* Paderborn: Ferdinand
Schöningh, 2012. 243 S.:
Abb.

Pirms diviem gadiem prestižā Ferdinand Schöningh izdevniecība laida klajā 2008. gadā Johanna Gūtenberga universitātē Maincā aizstāvēto Svetlanas Bogojavlenskas disertāciju “Ebreju sabiedrība Kurzemē un Rīgā, 1795–1915”.

Darba nozīme historiogrāfijā ir neapšaubāma, jo, pirmkārt, tas stāsta par Latvijas historiogrāfijā nebūt ne tik daudz skatītu laika periodu – t.s. krievu laiku. 19. gadsimta – 20. gadsimta sākuma notikumi Latvijā skatīti vairāk caur zemnieku stāvokļa, tautiskās atmodas, nedaudz arī 1905. gada revolūcijas u.c. jautājumu prizmu. Niecīgais pētnieku skaits, neaktuāla tematika politiskajiem diskursiem šo Latvijas vēstures posmu nodevusi zināmai aizmirstībai. Daudzi, pat pētīti jautājumi tā arī vēl joprojām nav pārvērtēti un analizēti, ņemot vērā jaunākās vēstures teorētiskās un metodoloģiskās nostādnes.

Otrkārt, jāsaprot, ka Latvijas historiogrāfijā līdz šim ir dominējusi nacionālā – latviešu vēstures rakstīšanas tradīcija. Savu etnocen-

triskumu esam mēģinājuši slēpt aiz nelielām nodaļām “nacionālās minoritātes”¹ vispārējās vēstures grāmatās vai arī nelieliem darbiem par tām atsevišķās brošūrās.² Nereti sarunās dzirdamais arguments, ka “mums latviešiem jāpēta latviešu vēsture, krieviem – krievu, ebrejiem – ebreju vēsture”, nebalstās nekādās teorētiskajās vai metodoloģiskajās nostādnēs. Tā drīzāk ir bijusi nacionālās vēstures tradīcija, kura Latvijā vēl joprojām ir noturīga, mēģinot pamatot tieši latviešu vēstures unikalitāti, aiz kuras citu Latvijas etnisko kopienu vēstures šķiet nenozīmīgas. Vācbaltiešu vēstures pētnieki ir vairāk vai mazāk analizējuši vietējo vācu kopienu dzīvi,³ krievu vēstures Latvijā, šķiet, tomēr tiek vairāk rakstītas, nevis lai izprastu un pētītu procesus, bet lai pierādītu krievu senumu Latvijā.⁴ Pētījumi, kas spētu akadēmiski neitrāli analizēt etnisko kopienu vēsturi Baltijā, ir retums, tie parādās visbiežāk kā rakstu krājumi, kuros tomēr no etnocentriskā skatījuma reti izdodas izvairīties.⁵

Darba problemātika tiek pamatota ar vācu vēsturnieka, antisemītisma pētnieka Volfanga Benca (*Benz*) izteikto tēzi, ka jaunajās ES dalībvalstīs tiek relativizēts antisemītisms un ka tas esot tradicionāls. Autore uzdod jautājumu par iespējamajām antisemītisma saknēm. Gan Latvijas Vēsturnieku komisijas darbi, gan atsevišķi autori

¹ Sk., piem., nodaļu “Nacionālā politika un mazākumtautības” grāmatā: Daina Bleiere u.c. (2005). *Latvijas vēsture: 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 185.–196. lpp.

² Piem.: Leo Dribins (sast.) (2008). *Mazākumtautību vēsture Latvijā: Eksperimentāls metodisks līdzeklis*. Rīga: Zvaigzne; Leo Dribins (sast.) (2007). *Mazākumtautības Latvijā: vēsture un tagadne*. Rīga: FSI; u.c.

³ Piem.: Konrad Meyer (Hrsg.) (1997). *Deutsche, Deutschbalten und Russen, Studien zu ihren gegenseitigen Bildern und Beziehungen*. Lüneburg: Institut Nordostdeutsches Kulturwerk; u.c.

⁴ Piem.: Il'ia Dimenshtein (2004). *Ruskaia Riga: gorodovye i izvozchiki, restorany i gostinye dvory, kinematografy i iarmarki, parki i pamiatniki: [istoricheskie ocherki]*. Rīga: Holda; Il'ia Dimenshtein (2010). *Ruskaia Riga-2: starozhily i zaezhnie znamenitosti, sovetskie vysotki i tsarskie pokoi, rzhskii “Brodvei” 1950-ikh “črevo Rigi” 1930-ikh, dovoennye sharmanshchiki i konduktory*. Rīga: Holda; u.c.

⁵ Piem.: Kristīne Volfarte, Ervīns Oberlenders (sast.) (2004). *Katram bija sava Rīga: daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*. Rīga: ABG; A. Gavrilin [i dr.]. (2009). *Intelligentsiia v mnogonatsional'noi imperii: russkie, latyshii, nemtsy: XIX – nachalo XX v.* Moskva: Institut vseobschei istorii RAN.

(L. Dribins, A. Stranga) uzsvēruši, ka latviešu antisemitisma saknes meklējamas ārpusē, t.i., krievu, vēlāk vācu antisemitiskajā propagandā. Jautājums par to, vai antisemitisms ir tradicionāls, t.i., vai tas parādās laikā, kad veidojās nacionālās identitātes – 19. gadsimtā, ir S. Bogojavļenskas darba problemātikas pamatā (13.–14. lpp.). Tas ir nozīmīgs, jo rezultātā uzskats, ka latviešu sabiedrībai tradicionāli nav bijis raksturīgs izteikts antisemitisms, kas līdz šim bija hipotētisks, tiek pierādīts ar pētniecisko darbu. Darbs balstās uz pamatīgām Latvijas, Krievijas un Vācijas arhīvu dokumentu, kā arī apjomīgu publicēto avotu un historiogrāfijas studijām.

Darbā izvirzīti trīs mērķi: 1) ieskicēt Rīgas un Kurzemes ebreju tiesisko stāvokli; 2) aplūkot ebreju sabiedrības attīstību, raugoties caur saimnieciskās un kultūras dzīves prizmu; 3) apskatīt, kā veidojās ebreju attiecības ar latviešiem, kādās dzīves un darba jomās viņi saskārās, kā tas ietekmēja latviešu antijūdaiskos priekšstatus vai stereotipus. Pētījuma hronoloģisko rāmi iezīmē Kurzemes un Zemgales hercogistes pievienošana Krievijas impērijai 1795. gadā, noslēdz – 1915. gads, kad Kurzemes guberņā, tuvojoties ķeizariskās Vācijas armijai, ebrejiem liek evakuēties 48 stundu laikā. S. Bogojavļenska apskata tikai ebreju vēsturi Kurzemē un Rīgā, jo, kā atzīst autore, Latgalē ebrejiem bija pilnīgi cits tiesiskais stāvoklis (17. lpp.).

Darba iztīrājums sākas ar vispārēju ebreju vēstures Rīgā un Kurzemē izklāstu (22.–28. lpp.), kas, no vienas puses, ir it kā loģiska stāsta sastāvdaļa, bet, no otras puses, visumā nesaprotams strukturāls elements grāmatā, ko varētu integrēt arī pamatnodaļu ievados, nesaskaldot stāstījumu, kā arī darba struktūru.

Grāmatas pamatstruktūru veido trīs nodaļas. Pirmajā (29.–52. lpp.) analizēts Rīgas un Kurzemes guberņu ebreju tiesiskais stāvoklis. Tomēr nodaļā pamatā tiek analizēta Krievijas likumdošanas ietekme uz ebrejiem Krievijas impērijā, bet Baltijas provincēm veltīta tikai nodaļas izskaņa (47.–52. lpp.). Iespējams, varēja vēlēties, lai tiktu sniegta detalizētāka Baltijas provinču ebreju tiesību analīze, jo šo tiesību stāvoklis bija pozitīvā ziņā atšķirīgs no pārējās impērijas, kā to atzīst arī pati autore (51.–52. lpp.).

Otrā grāmatas nodaļa veltīta Kurzemes (53.–134. lpp.), bet trešā – Rīgas ebrejiem (135.–223. lpp.). To apakšnodaļās vispirms iztīrāti demogrāfiskie jautājumi, kas skar ebreju skaita pieaugumu un svārstības kā Kurzemē, tā Rīgā. Seko apakšnodaļas, kas veltītas ebreju

saimnieciskās un kultūras dzīves attīstībai. Tāpat analizēta vietējo iedzīvotāju reakcija uz ebreju lomas pieaugumu amatniecībā un tirdzniecībā, kura sākotnēji esot tikusi vērsta uz sadarbību, taču vēlāk, parādoties saimnieciskajai konkurencei, esot parādījušies antisemitiski noskaņojumi. Tomēr vardarbības aktus pret ebreju tirgotājiem Kurzemē 19. gadsimta 80. gadu sākumā autore skaidro ar vispārējo noskaņojumu Krievijas impērijā. Analizēta arī latviešu preses un latviešu literātu loma ebreju tēla veidošanā (76.–86., 149.–153. lpp.). Manuprāt, ebreja (un ne tikai) tēla veidošanās process nav izvērtēts pietiekami. Tas ir saprotams, jo tēma ir atsevišķas disertācijas vērtā, kaut arī šajā darbā, iespējams, varēja izmantot gadījuma studijas, lai palūktos, kā vācu vai latviešu viedokļu līderi presē konstruēja svešo, marginālu vai ienaidnieku tēlus, kāda loma šajās konstrukcijās tika atvēlēta ebrejiem. Autore analizējusi arī ebreju–vācu un ebreju–krievu attiecības, skatot tās ebreju akulturācijas kontekstos. Ebreju nacionālās identitātes veidošanās procesam – tā alternatīvām arī atvēlēta būtiska vieta grāmatā. Vēl apskatīta Kurzemes un Rīgas ebreju kopienu pārstāvju pievēršanās cionismam, emigrācija no Krievijas impērijas, pievēršanās sociālisma idejām, kā arī ebreju dalība 1905. gada revolūcijas norisēs un iesaistīšanās politiskajā dzīvē pēcrevolūcijas laikā.

Darbs ir ļoti daudzšķautņains, ar bagātīgu faktu materiālu. To var uzskatīt par lielisku 19. gadsimta ebreju vēstures izklāstu, kurā mēģināts tvert teju vai visus šīs kopienas problēmjaudājumus. Šis vispārīgums, iespējams, līcis daudzus jautājumus skatīt konspektīvi, tomēr ne virspusīgi. Darbs varētu kļūt par pamatu un ierosmi citiem pētījumiem, atbildēt ne tikai uz tiem jautājumiem, kurus uzdod nepieciešamība izprast citu etnisko kopienu pagātņi, bet arī virkni sociālu un ekonomisku problēmjaudājumu. Darbs noteikti būtu publicējams arī latviešu valodā, lai tas būtu pieejams plašam lasītāju lokam.

Kaspars Zellis